

29/8

Katolikerna har fått beröm av Kerstin Hesselgren

på grund av sitt arbete för införande av kvinnlig rösträtt i Belgien. En historisk erinran är här på sin plats. För några årtionden sedan var de katolska partierna genomgående bestända motståndare till den kvinnliga rösträtten. I de länder där kvinnorna fick rösträtt på grund av de radikala riktningarnas krav visade det sig emellertid att de i speciellt hög grad röstade på de katolska likasom, i andra hand, över huvud på de mer konservativa partierna. Särskilt klart framträdde detta förhållande i Tyskland och Österrike under dessa länders demokratiska regimer efter det första världskriget. Kunskapen härom ledde till en förändring i de katolska riktningarnas ståndpunkt. I flera länder blev katolikerna, ofta under direkt hänvisning till den vunna erfarenheten, ivriga anhängare av kvinnlig rösträtt, så bl. a. i Frankrike och Belgien. Att katolikerna på denna punkt bestämts av taktiska skäl är uppenbart, och till någon beundran för deras grundsatsger detta ingen anledning.

31/8

Statsrådet Vougt får i Genève representera

den svenska riksdagens interparlamentariska grupp vid de sammanträden som i Schweiz hålls av företrädare för dylika grupper inom skilda parlament. Någon nämnvärd reell betydelse lär de interparlamentariska tillställningarna visserligen inte ha. Men det är likväl otillbörligt att en av den svenska gruppens två representanter skall vara en person vars namn blivit liktydigt med undfallenhet mot nazismen och brist på elementär politisk moral. Om statsministern har varit svag, omdömeslös och okänslig nog för att insätta hr Vougt i en regering, om den svenska socialdemokratin är alltför likriktad och alltför hårt dirigerad för att ta avstånd från en användbar partivän, så borde likväl den av skilda partier bestående interparlamentariska gruppen kunna avstå från hr Vougt's tjänster som delegat. Är det rent slarv eller en till ytterlighet driven kollegialitet som förklarar gruppens handlande? Hr Vougt som representant för Sverige — den blamagen bör dock så långt möjligt undvikas.

3/9

Gamla och nya böcker

INGEN KAN BESTRIDA att det läses mera böcker nu än förr, låt oss säga för femtio eller hundra år sedan. I stort sett ökas antalet nyutkomna böcker år efter år, och likaså stegras upplagorna. Väsentligen beror naturligtvis detta på att nya folkgrupper blivit icke blott läskunniga utan även läslystna. Ofta klagas över att tidningar och tidskrifter trängt undan böckerna; i realiteten har sannolikt alla former av läsning sida vid sida vuxit i betydelse.

Man har emellertid samtidigt trott sig kunna fastställa en annan, mindre tilltalande utvecklingstendens. Vad som kan kallas den för alla gemensamma bokskatten har minskats. En engelsk forskare, Q. D. Leavis, har i ett värdefullt, om också ensidigt litteratur-sociologiskt arbete sökt leda detta påstående i bevis. Förr var en rad erkända klassiska arbeten självfallet lästa av alla. Man kände i de anglosachsiska länderna åtminstone bibeln, Shakespeare, Bunyan och några andra verk; de personer och händelser som här beskrevs berikade allas bild av verkligheten samtidigt som de bidrog att bestämma deras åskådning och liv. Under senare tid har denna fasta kärna upplöst. Det traditionellt ansedda har vikit för det dagsaktuella, det klassiska för den moderna bestsellern. I sin mån försvagar detta förhållande både respekten för det betydande och känslan av kulturell värdegemenskap.

I vad mån en teckning som denna är riktig undandrar sig säkert bedömande. Det är lätt att falla för frestelsen att dra slående slutsatser genom att jämföra en liten grupp av läsare förr med den en stor del av hela folket omfattande läsekretsen i nutiden. Att med läsningens spridning äldre föreställningar om vad var och en måste läsa tenderar att försvagas är ofrånkomligt. Ett allmänt intryck av att tesen gäller även för de i mer egentlig mening litteraturintresserade kan man dock ej frigöra sig från. Redan på några få årtionden har koncentrationen till ett antal erkända mästerverk försvagats till förmån för det för dagen utgivna och omtalade; liksom en tidning blir ointressant efter en dag tycks en bok förlora intresset efter ett eller ett par år.

Under alla förhållanden lär enighet råda om önskvärdenheten av en ändring. Detta icke blott på grund av att det är bättre med förstklassig litteratur än med andra- eller tredjeklassig. Utan även därför att själva samstämmigheten i läsning är ett värde. Den ökar den gemenskap i fråga om minnesbilder och associationer varförutan varje samvaro blir trivial och tråkig. Det är icke minst därför som vi måste lära barnen biblisk historia, alldeles oberoende av den religiösa synpunkten. Och därför bör vi också arbeta för en viss grad av litterär likriktning, icke så att en åskådning eller en skola favoriseras, men så att ett minimum av litterära upplevelser blir gemensamt för många.

Ur en synpunkt naturligt, ur en annan paradoxalt är att strävan att popularisera den klassiska litteraturen särskilt framträtt i Sovjetunionen. Staten utger väldiga och prisbilliga upplagor av äldre författare, även sådana som under kommunismens genombrottsstid stämpades som borgerliga och reaktionära. Tillgängliga uppgifter tyder på att på detta sätt åtminstone en rad ryska klassiker, från Pusjkin till Tjechov, för närvarande är mer lästa i Ryssland än någonsin förr. I vad mån vissa ur kommunistisk synpunkt stötande arbeten eller delar av arbeten utgallras vid den statliga utgivningen är icke bekant. Onekligen är det svårt att tro att t. ex. Dostojevskijs "Onda andar" — med dess kritik av kommunismens revolutionära föregångare — obeskuren skulle utges av den kommunistiska ledningen, men omöjligt är det icke, ty hyllningen till den absoluta statsmakten kan måhända komma även samtidens maktthavare till godo. I varje fall har den ryska diktaturen på denna punkt gjort en märklig kulturell insats.

Dylika metoder kan inte, åtminstone inte i större omfattning, tillämpas i demokratierna; de innebär, systematiskt använda, en statlig dirigerad som är folkstyrelsens frihetsprinciper främmande. På helt annat sätt har man emellertid här — utom genom litteraturläsningen i skolorna — sökt påverka opinionen i samma riktning. Personer med stor auktoritet har väddat till den enskildes prestige-känsla genom att anbefalla vissa böcker såsom ur bild-

62

67

ningssynpunkt nödvändiga. Berömt är t. ex. det förslag till en "five feet shelf", till böcker fyllande en bokhylla om fem fot, som någon gång vid sekelskiftet avgavs av en av Harvards mest ryktbara rektorer, Eliot; i England har en av lord Avebury utarbetad förteckning på "de hundra bästa böckerna" spelat en liknande roll. En metod som denna kan förefalla litet löjlig och primitiv, men den har utan tvivel visat sig verksam. I Sverige har såvitt bekant något liknande inte förekommitt, om man bortser från förlagens beteckningar på vissa bokserier — Världslitteraturens mästerverk, De bästa böckerna och dylikt.

I Sverige, vars inhemska litteratur under 1800-talet icke kan mäta sig med de stora kulturländernas, är det av särskild vikt att goda översättningar av utländska mästerverk finns tillgängliga. Även om en rad bokförlag på denna punkt gjort hedrande insatser, finns åtskilligt att önska. 1800-talets klassiker är i stor utsträckning utgångna från förlagen i den mån de en gång blivit översatta. Detta gäller, för att blott ta några exempel, i huvudsak de stora ryssarna, såsom Turgenjev, Dostojevskij och Merezkovskij. Amiels Dagbok kan inte uppdrivas, lika litet som en rad böcker av Stendhal, Hugo, Flaubert och Thackeray. Åtskilliga arbeten som säkerligen varje litteraturskär skulle räkna till "de hundra bästa böckerna" är det helt enkelt inte möjligt att anskaffa för en svensk publik.

I några fall har särskilt omfattrika böcker utgivits i en förkortad svensk upplaga. Förfarandet har skarpt kritiserats, och givet är att det måste begagnas med den största varsamhet. Men beträffande en hel del äldre arbeten av stort värde synes det vara den enda utvägen. Några av Hugos böcker har i besku ren form publicerats på svenska och är i detta skick roliga, utan att bli mindre värdefulla; den ursprungliga franska texten är olidligt omständlig. Anthony Trollope nämner i sin nyss ånyo utgivna självbiografi att en engelsk roman på 1870-talet måste omfatta minst två och helst tre delar, dvs. omkring 1.000 sidor, för att tas på allvar. Han själv bröt som bekant inte mot denna konvention, lika litet som mot någon annan, och flera av hans böcker som verkar skrivna för betalning pr rad skulle bli ojämförligt mera njutbara, om de skures ned med urskillning.

För att böcker skall bli kända och lästa fordras det att de uppmärksammas av kritiken. Här uppstår kanske den största svårigheten för den klassiska litteraturen. Kritikererna är upptagna av dagslitteraturen; här kräver både förlagen och läsarna en värdesättning, och det ligger en särskild lockelse i uppgiften att bedöma nya böcker och på detta sätt göra en insats i en pågående litterär debatt. Men här, liksom på andra håll, medför pressens inriktning på det aktuella en risk för att det varaktiga och väsentliga skymmes undan. Den litterärt icke bildade tidningsläsaren tror gärna att en ny bok som säges vara en av de bästa under året utkomna eller i varje fall tillerkännes stora förtjänster är av större betydelse än de många äldre verk vilkas utgivande i ny upplaga kanske blott omnämnes i en förlagsannons. Att skriva om gamla böcker lär för de flesta kritiker inte vara lika lockande; de har läst boken förut, men måste läsa om den för att friska upp minnet, de har ingenting nytt att säga, ty boken är redan diskuterad från alla möjliga synpunkter, de kan inte bidra till historiens domslut, ty det har för länge sedan fällt. Men endast om dylika böcker, i den mån de är värda det, analyseras och beröms lika livligt och energiskt som nya upptäckter kan den klassiska litteraturen få den ställning bland läsarna som just enligt kritikens mening bör tillkomma den.

Ett par invändningar mot det här förda resonemanget bör genast bemötas. Det kan från extremt "liberal" ståndpunkt sägas att läsarna bör ha full frihet, att man inte skall söka påtvinga dem en viss smak. Följdriktigt skulle denna tankegång utmyнна i avståndstagande från all litteraturkritik. Men det förtjänar tilläggas att en prestigesympunkt som botten i respekt för inom miljön — vare sig familjen, kamraterna eller den offentliga debatten — härskande värderingar är väsentlig då det gäller för den enskilde att gå från lägre till högre klass inom litteraturen. För många som är vana vid exempelvis Elinor Glyn eller

Edna Ferber är läsningen av Willa Cather eller Virginia Woolf till en början en irriterande eftergift åt en litterär snobbism; inom kort står de inte ut med sina tidigare älsklingsförfattare. Prestigen blir ett lockemedel som leder till nya, större och väsentligare njutningar. En del läsare finner däremot att Elinor Glyn är bättre eller åtminstone roligare än Willa Cather; de har i varje fall inte skadats av sitt experiment.

En annan invändning går ut på att alla böcker präglas av sin tid och att det därför gäller att främst läsa nyutkommen litteratur. I ett skede då best sellers till största delen är historiska äventyrsromaner verkar visserligen denna anmärkning något komisk. Men det finns ingen anledning att närmare analysera fram det berättigade, det lösliga och det orimliga i tankegången. Det enkla svaret är att någon risk för att den moderna litteraturen skall trängas undan av en likvärdig eller rent av sämre äldre litteratur inte finns. Risken är den motsatta, och det är från den utgångspunkten som läget måste bedömas. Frågan är i vilken utsträckning böcker som alla kännare anser överlägsna och som de flesta amatörer föredrar vid närmare bekantskap skall skjutas undan blott för att deras utgivningsår inte är 1946, utan några år, årtionden eller århundraden äldre.

Herbert Tingsten

58

57

125
67
58
57
287

67